

การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา A Study of the use of Natural Media in Propagating Buddhism

พระครูใบฎีกาบุญจันทร์ กम्मสุทฺธ (ถนอมพลกรัง), พระศรีสังฆญาณมุนี, พูนศักดิ์ กมล
Phrakhrubaideeka Bunchan Kammasuttho (Thanomphonkrang),

Phra Srisatchyanamuni, Poonsak kamol

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Chaiyaphum Buddhist college, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Buaonsomsak014@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้สื่อธรรมชาติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3) วิเคราะห์การใช้สื่อธรรมชาติเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเน้นการศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือ บทความ วรรณคดี และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปเนื้อหาแล้วนำเสนอข้อมูลในรูปแบบของการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้สื่อในการเผยแผ่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติเป็นการนำเอาธรรมชาติดกลับมาสอนคนโดยการสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปเพื่อเป็นการอธิบายธรรมที่ดูเป็นเรื่องยากสำหรับคนทั่วไป ก็สามารถทำให้เข้าใจง่ายขึ้น
2. การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การยกเอาสัตว์หรือสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติเข้าสอดแทรกในการสื่อธรรมเป็นการทำให้ธรรมนั้นดูไม่น่าเบื่อ คนทุกวัยสามารถฟังธรรมที่พระองค์ทรงแสดงได้ เป็นการปรับธรรมเข้าหาสังคม เข้าหาบุคคล เพื่อเป็นการเผยแผ่เชิงรุกปรับเข้าหาได้ทุกช่วงวัย
3. การใช้สื่อในการสื่อธรรมพระองค์จะทรงพิจารณาสภาพแวดล้อมในสถานที่นั้น ๆ ว่า การสื่อธรรมในแต่ละบุคคลนั้นจะสามารถเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด โดยอาศัยสิ่งที่อยู่รอบ ๆ สถานที่นั้น ๆ ถ้าอยู่ในป่าพระองค์ก็จะทรงใช้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในป่านั้น ๆ เช่น ต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ รวป่า ดอกไม้หรือพฤษชาติต่าง ๆ ถ้าหากใกล้ภูเขา ลำธาร พระองค์ก็จะทรงยกสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเข้ามาประกอบในการสื่อธรรม เป็นการนำสิ่งที่อยู่รอบตัวที่มีอยู่โดยปกติแล้วนำมาสอนด้วยการสอดแทรกกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้ฟังสามารถพิจารณาเห็นตามได้ แสดงให้เห็นว่าธรรมที่พระองค์ได้แสดงนั้นเป็นสิ่งที่สามารถพิจารณาตามได้ สามารถเข้าใจได้ และนำมาประพฤติปฏิบัติได้

คำสำคัญ: การใช้สื่อธรรมชาติ, การเผยแผ่, พระพุทธศาสนา

ได้รับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2566; แก้ไขบทความ: 28 มีนาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 10 เมษายน 2566

Received: February 28, 2023; Revised: March 28, 2023; Accepted: April 10, 2023

Abstract

The purpose of this research were: 1) to study the natural media in Buddhist scriptures, 2) to study the use of the natural media in propagating Buddhism, and 3) to analyze the use of the natural media in propagating Buddhism by emphasizing the study of the Tripitaka, books, articles, commentaries, and other related documents, then analyzing and summarizing the information and presenting the information in the form of descriptions.

The research result found that:

1. Using the media to propagate the Buddha's teachings and disciplines, he used natural things to bring nature back to teach people by inserting dharma into explaining dharma that seemed difficult for ordinary people to easily understand.

2. The use of natural media in the propagation of Buddhism is to raise animals or natural things to intervene in dharma communication to make the dharma look not boring, people of all ages can listen to the dharma that he preaches, adjusting Dharma approaches society, approaches individuals for proactive propagation, adapts to all ages.

3. Using media in Dharma communication, His Highness will consider the environment in that place to see how much Dharma in an individual can be understood based on the surroundings of that place. If in the forest, he would use things that are in that forest, such as trees, branches, leaves, forest railings, flowers or various plants. If near mountains, streams, he would bring those things into the media of Dharma. It is bringing things that are around that are usually taught by interpolating with principles so that listeners can consider accordingly. It shows that the Dharma that he has shown is something that can be considered, can be understood, and can be put into practice.

Keywords: The use of Natural Media, Propagation, Buddhism.

1. บทนำ

การเผยแผ่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้เริ่มต้นขึ้นหลังจากที่ได้ทรงตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และพระพุทธเจ้าทรงใคร่ครวญถึงภูมิธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ว่าเป็นสิ่งที่ยากแก่คนที่มีธุลีในดวงตามาก คือ ผู้ที่ยังข้องอยู่กับกิเลสราคะตัณหานานับประการ

แต่พระพุทธรูปก็ยังคงทรงอาศัยพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงเล็งเห็นสัตว์โลกวิญญูะยังคงอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์อย่างมาก พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะอนุเคราะห์แก่เวไนยสัตว์ ด้วยการเผยแผ่หลักธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระพุทธเจ้าจึงเริ่มต้นที่จะเผยแผ่พระธรรมวินัย การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ในการเผยแผ่แก่พระสาวกและพุทธศาสนิกชน เพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมโดยสอนให้เห็นถึงหลักของธรรมชาติดังหลักธรรมที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว” (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: ที่.ม. (ไทย) 10/90/50) เพื่อแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของตนเองเป็นประการแรก ปัจจุบันการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์และทั้งของชาวพุทธเองนั้น ก็ยังยึดถือปฏิบัติกันตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และความเคารพในกฎกติกาของสังคมมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พร้อมมีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติมากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตนด้วยเหตุนี้ธรรมชาติกับพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก จึงถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และยังเป็นความเชื่อจุดดวงประทีปส่องทางในการดำเนินชีวิตเพราะมีการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเกิดความสุขต่อตนเองครอบครัวสังคมและประเทศชาติ (พระบุญโชค ชยธมโม (สงแสง), 2548: 1)

เพราะเหตุนี้การเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยปัญหาที่พบเจอคือพุทธบริษัท และการสอนที่น่าสนใจในการเผยแผ่พระธรรมวินัยภาษาที่ใช้ไม่เป็นที่เข้าใจอีกทั้งยังขาดแคลนพระภิกษุที่มีความสามารถ ในการเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริงวิธีการหรือกลวิธีการเผยแผ่ธรรมะเช่นไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะ ที่เหมาะสมกับผู้ฟังหรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแผ่หรือไม่มีการยกสื่อธรรมชาติมาประกอบการสอน เนื่องจากพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากเกินไป มีการเรียไรทำบุญสร้างวัตถุมากเกินความจำเป็นทำให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่พุทธธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการพัฒนาจิตใจ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ในด้านการพัฒนาจิตใจลดน้อยลงมากหากไม่มีการศึกษาและทำความเข้าใจ และนำสื่อธรรมชาติมาสอนให้เห็นคุณค่าในเร็ววันก็อาจทำให้ธรรมชาติถูกทำลายมากไปกว่านี้ผู้คนก็มองเห็นธรรมได้น้อยลงในที่สุด จากเหตุผลดังกล่าวการใช้สื่อทางธรรมชาติ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขึ้นอาจจะช่วยให้ธรรมชาติเป็นสื่อที่สามารถพัฒนาคน ให้มีความรู้และขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยนก่อให้เกิดความรักในธรรมชาติรักชุมชน และสามารถใช้ประโยชน์เป็นการศึกษาที่แตกต่างกันในกลุ่มบุคคล การใช้ธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมาแต่สมัยพุทธกาลไม่ว่าจะเป็นข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ก็ยังยึดหลักของกฎธรรมชาติ ทำอย่างไรมนุษย์จะประพฤติปฏิบัติ หรือดำเนินชีวิตได้ดี ก็ต้องรู้ความจริง ถ้ามนุษย์รู้ธรรมคือรู้ตัวความจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยในธรรมชาตินี้เมื่อใด เขาก็จะสามารถเอาประโยชน์จากธรรมชาติได้ตัวอย่างเช่น เขาต้องการจะกินผล

มะม่วง เขาเห็นต้นมะม่วง จะกินผลก็เก็บเอา แต่ต่อมาถ้าเขารู้ว่ามะม่วงที่จะเกิดมาเป็นผลสุก ให้เรารับประทานได้นั้นเกิดจากต้นไม้นี้ ซึ่งก่อนนั้นต้องโตมาจากเมล็ด และชอบที่ดินอย่างนั้น ต้องอาศัยปุ๋ย อาศัยน้ำ อุณหภูมิ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ถ้ามนุษย์รู้อย่างนี้แล้ว ต่อไปก็ไม่ต้องคอยไปหาต้นมะม่วงที่อยู่ไกล เขาจะสามารถปลูกต้นมะม่วงในสวนของตนเองได้ถึงตอนนั้นมนุษย์ก็ได้ประโยชน์จากกฎธรรมชาติหรือธรรม การรู้ธรรมจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555: 12-13) ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้สื่อธรรมชาตินในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันว่ามีแนวทางในรูปแบบใด และจะได้พัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสื่อธรรมชาตินในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการใช้สื่อธรรมชาตินในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์การใช้สื่อธรรมชาตินเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนของการศึกษา ดังนี้

- 3.1 ศึกษาชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และหนังสือ
- 3.2 ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ บทความ วรรณกรรม อรรถกถา และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 3.3 วิเคราะห์นำเสนอข้อมูลและสรุปเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาในรูปแบบของการพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 การใช้สื่อธรรมชาตินในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่า ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏความหมายว่าธรรมคือธรรมชาติ ความหมายของสื่อธรรมชาตินี้หมายถึง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ตลอดจนสรรพสัตว์ พืช บุคคล และสิ่งแวดล้อมของสื่อธรรมชาตินี้ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในโลก โดยลักษณะของสื่อธรรมชาตินี้ในพระพุทธศาสนา เป็นสื่อในการแสดงธรรม เป็นองค์ประกอบในการพิจารณาธรรม เป็นองค์ประกอบที่นำมาประกอบในการอุปมาอุปไมยในการเผยแผ่ธรรม เช่น

1. ประเภทของพืช เป็นการยกองค์ประกอบที่สำคัญของต้นไม้ขึ้นมาจำแนก แต่ละส่วนเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับหลักธรรมว่าต้นไม้มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ กิ่ง ใบอ่อน ใบแก่ เปลือก สะเก็ด กระจี๊ แก่น สิ่งเหล่านี้มีอยู่โดยปกติในธรรมชาติเป็นสิ่ง

ที่สามารถรู้และเข้าใจได้โดยง่ายต่อการสอนต่อการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบกับหลักธรรมนั้น ๆ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อโลกและต่อพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนานั้น อาศัยการธรรมชาติในการปฏิบัติธรรมการอยู่อาศัยและเป็นสื่อที่สำคัญในการพิจารณาธรรม พระพุทธเจ้าทรงให้ศึกษาธรรมชาตินั้นก็คือป่าไม้ ดังนั้นจึงมีหลักของการธุดงค์เพื่อแสวงหา โมกขธรรมและศึกษาถึงสภาวะธรรมชาติ คือ ป่าไม้ที่เป็นธรรมชาติที่เป็นสื่อการสอนที่ดีของ พระสงฆ์ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาที่กล่าวถึงเรื่องพีชไว้เพื่อเป็นการนำเอาสื่อเหล่านี้มาใช้เป็นสื่อธรรมชาติที่มองเห็นภาพได้อย่างชัดเจนและพระพุทธเจ้าทรงได้ตระหนักถึงการ อนุรักษพีชพรรณต่าง ๆ ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อสร้างความร่มรื่นและบรรยากาศที่ดีใน การปฏิบัติธรรมการใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ทรง ประกาศพระธรรมวินัย พระสัทธรรมที่ประกาศนั้นบางครั้งก็เป็นสิ่งที่ยากเกินกว่าที่ปุถุชน ทั่วไปจะสามารถเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งได้ ดังนั้นการที่นำเอาหลักธรรมที่คนทั่วไปเข้าใจได้ยาก มาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตของบุคคลนั้น ๆ โดยการยกเอาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติมา เป็นสื่อในการเปรียบเทียบให้เห็นและเข้าใจหลักธรรมที่พระองค์ได้เทศนา ในแต่ละครั้งการ ยกเอาสิ่งที่เป็นบริบทตามธรรมชาติที่อยู่ในสถานที่นั้น ๆ ก็จะแตกต่างกันไปตามสถานที่หรือ โอกาสในการแสดงธรรม การยกเอาสื่อธรรมชาติมาเป็นตัวสื่อสารระหว่างพระธรรมที่เข้าใจ ได้ยากและธรรมชาติที่คนทั่วสามารถมองเห็นและเข้าใจได้ จึงเกิดเป็นธรรมโดยธรรมชาติ เป็นธรรมที่จริงแท้แน่นอน เป็นธรรมที่ตั้งอยู่ทุกกาลเวลา เป็นธรรมที่บุคคลทั่วไปสามารถ เข้าใจและสามารถนำมาประพจน์ปฏิบัติได้ ธรรม คือความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดาของมัน เราอาจจะแปลได้หลายอย่าง เช่นแปลว่า ธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ความเป็นจริง หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ธรรมชาติและธรรมดานี้เอง ธรรมชาติ คือสิ่งต่าง ๆ ธรรมดา คือความเป็นไปของ ธรรมชาติ หรือความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมดา พระพุทธเจ้าจะ เกิดหรือไม่เกิด มันก็อยู่ของมันอย่างนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงนี้แล้ว ก็ทรง นำมาเปิดเผยแสดงสั่งสอน ความจริงนี้เป็นกฎธรรมชาติ เช่น ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ผลเกิดจากเหตุ เหตุก่อให้เกิดผล เหตุอย่างใดก็ก่อให้เกิดผลอย่างนั้น หรือเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทำให้เกิดผลขึ้นมา มนุษย์จะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ธรรมคือความเป็นจริงแห่งเหตุปัจจัยนี้ก็ทำงาน ของมันอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้ามนุษย์ไม่รู้ ก็ไม่สามารถเอาประโยชน์จากมันได้ และถ้ามนุษย์ ประพจน์ปฏิบัติดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องตามความเป็นจริงนี้ ก็เกิดผลเสียแก่ตนเอง แต่ถ้ามนุษย์ ปฏิบัติถูกต้อง และดำเนินชีวิตด้วยความรู้เข้าใจกฎแห่งธรรมชาติ คือความเป็นจริง ผลดีก็ ได้แก่ตัวมนุษย์เอง

2. ประเภทของสัตว์ เป็นการนำเอาเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในขณะนั้นหรือในอดีตเพื่อนำมาเป็นองค์ประกอบในการสื่อธรรม พระพุทธศาสนา ถือว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นพี่น้องในโลกนี้ และเป็นเพื่อร่วมทุกข์ในวัฏฏะสงสาร จึงปรากฏ หลายครั้งที่พระพุทธองค์ได้ยกเอาเหล่าสรรพสัตว์น้อยใหญ่ที่มีคุณหรือมีบุพพกรรมต่าง ๆ

มาเป็นเป็นข้ออุปมาเปรียบเทียบในการสื่อธรรม เพื่อให้เป็นข้อคิดเป็นการสื่อธรรมโดยตรง ที่ผู้ฟังสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้นการใช้สัตว์เลี้ยงเป็นสื่อ การใช้สัตว์ป่าเป็นสื่อ การสัตว์ในชาดกเป็นสื่อ การใช้ดิน น้ำ ลม ไฟ และภูเขาสื่อ การใช้สื่อแต่ละประเภทในการแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระพุทธองค์ ก็จะขึ้นอยู่กับบริบทหรือสถานที่นั้น ๆ เช่น ถ้าหากพระองค์ประทับอยู่ในป่าก็จะทรงยกธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ มาเป็นสื่อเพื่อให้ผู้ฟังกับบริบทหรือสถานที่นั้น ๆ ให้บุคคลที่ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้น การใช้สื่อในแต่ละครั้งพระองค์จะแสดงตามโอกาสตามความเกี่ยวเนื่องเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้ฟังมากที่สุด เช่น พระองค์ทรงตรัสกับพระภิกษุทั้งหลายเพื่อเปรียบเทียบพระธรรมกับนายโคบาลประกอบด้วยองค์ 11 ประการว่า เป็นผู้ไม่สามารถเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ องค์ 11 ประการ อะไรบ้าง คือ นายโคบาลในโลกนี้

1. ไม่รู้รูปโค
2. ไม่ฉลาดในลักษณะโค
3. ไม่กำจัดไขขา
4. ไม่ปกปิดแผล
5. ไม่สูมไฟ
6. ไม่รู้ทำน้ำ
7. ไม่รู้ว่าโคต็มน้ำแล้ว
8. ไม่รู้ทาง
9. ไม่ฉลาดในที่หากิน
10. รีดนมไม่ให้เหลือ
11. ไม่บูชาโคผู้ทั้งหลายที่เป็นพ่อโค เป็นจำฝูง ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

ภิกษุทั้งหลาย นายโคบาลประกอบด้วยองค์ 11 ประการนี้แล เป็นผู้ไม่สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญ ให้เพิ่มขึ้นได้ ฉนใด

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 11 ประการก็ฉนนั้นเหมือนกันเป็นผู้ไม่สามารถถึงความเจริญองงามไพบุลย์ในธรรมวินัยได้ ธรรม 11 ประการอะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

1. ไม่รู้รูป
2. ไม่ฉลาดในลักษณะ
3. ไม่กำจัดไขขา
4. ไม่ปกปิดแผล
5. ไม่สูมไฟ
6. ไม่รู้ทำน้ำ
7. ไม่รู้ธรรมที่ต็มแล้ว
8. ไม่รู้ทาง
9. ไม่ฉลาดในโคจร
10. รีดนมไม่ให้เหลือ

11. ไม่บูชาภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นรัตตัญญู เป็นผู้บวชนาน เป็นสังฆปิตร เป็นสังฆปริณายก ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: ๑๑๑. เอกาทสก. (ไทย) 24/17/432-433)

แสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อในการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ในแต่ละครั้งนั้นก็จะแตกต่างกันออกไปตามวาระตามโอกาสหรือตามบริบทในสถานที่นั้น ๆ ที่จะสามารถนำเข้ามาเป็นสื่อในการสอนแล้วผู้ฟังจะสามารถเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งได้ การยกสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำมา

อุปมาเพื่อแสดงธรรมก็ต้องอาศัยความเป็นพระพุทธรูปเจ้าคือความเป็นพระสัพพัญญูคือสิ่งที่พระองค์รู้แจ้งในเบื้องต้น รู้แจ้งในท่ามกลาง และรู้แจ้งในที่สุด

3. ประเภทของบุคคล อันได้แก่ บุคคลทั่วไปไม่จำเพาะเจาะจงในฐานะหรือยศพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับทุกบุคคล ทุกชนชั้นวรรณะ ไม่มองใครสูงหรือต่ำกว่าใคร เป็นการให้ความเสมอภาคในการสอนในการสื่อธรรมของพระองค์ การยกเอาบุคคลมาเป็นสื่อพระองค์ทรงเลือกจากโอกาสหรือตามเหตุการณ์นั้น ๆ การนำมาอุปมาเป็นสื่อในการเผยแผ่ธรรมนั้น เป็นไปเพื่อด้วยความเมตตาในเหล่าสรรพสัตว์เพื่อมุ่งหวังให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏให้พ้นจากทุกข์ที่กำลังได้รับอยู่ ไม่ได้เป็นไปเพื่อการดูหมิ่นหรือรังเกียจแต่ประการใด ทุกชนชั้นวรรณะที่พระองค์ได้เลือกมาเป็นการอุปมาในการสื่อธรรมนั้นพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับชนทุกชั้นวรรณะพระพุทธรูปได้ตรัสสอนคำแห่งธรรมกล่าไว้ว่า “อานนท์การแสดงธรรมให้คนอื่นฟังมิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่ายผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นฟังตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ” คือ 1) เราจักกล่าวไปตามลำดับ 2) เราจักกล่าวยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ 3) เราจักแสดงด้วยอาศัยความเมตตา 4) เราจักแสดงโดยไม่เห็นแก่อาภิส 5) เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและคนอื่น ในการแสดงธรรมนั้นผู้ที่เป็นนักเผยแผ่จะกล่าวหรือแสดงธรรมต้องยึดหลักการสอน 5 ประการดังกล่าวแก่ผู้ฟังซึ่งมีอยู่ 4 ประเภทตามระดับสติปัญญา กล่าว คือ อุคฆฏิตัญญู ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลันเพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดง ก็อาจรู้ได้ทันที วิปจิตัญญูสามารถรู้ได้เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน เนยยะผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ปทปรมะผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้งและมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง การใช้สื่อในการสอนในแต่ละครั้งพระองค์จะทรงเลือกตามสถานที่ตามบริบทหรือตามโอกาสนั้น ๆ เพื่อให้สื่อหรือธรรมที่แสดงนั้นออกมาให้ได้ผลมากที่สุดและให้ชนทั้งหลายได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น มุ่งเน้นหลักธรรมที่อยู่ในชีวิตประจำวันสิ่งที่อยู่คู่กับชาวบ้าน สิ่งที่ประชาชนทั่วไปเห็นและเข้าใจได้อย่างชัดเจน การประกาศพระสัทธรรมโดยอาศัยสื่อทางธรรมชาติเข้ามาช่วยในการอธิบาย ก็เพื่อทำให้สิ่งที่ดูยากให้เข้าใจง่ายขึ้น เป็นการยกเอาพระธรรมที่ดูเหมือนเข้าถึงยากให้เข้าถึงได้ง่ายโดยอาศัยการนำสื่อทางธรรมมาประยุกต์เป็นเครื่องประกอบสื่อในการอธิบาย

การยกบุคคลเพื่อเป็นสื่อในการสอนนั้นปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายครั้งแต่ละครั้งก็เพื่อจำแนกบุคคลออกเพื่อให้ผู้ฟังได้เห็นชัดในสิ่งที่พระองค์กำลังแสดงอยู่ในขณะนั้น และเป็นไปเพื่อการสรรเสริญหรือชี้โทษแห่งการกระทำนั้น ๆ ที่บุคคลนั้นที่กำลังกระทำอยู่หรือเป็นสิ่งที่ผ่านมาแล้ว การตรัสถึงลักษณะของบุคคลในปฏิภาณสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้ตอบได้ถูกต้อง ว่า

บุคคล 4 จำพวก ไหนบ้าง คือ

1. บุคคลผู้ตอบได้ถูกต้อง แต่ไม่รวดเร็ว

2. บุคคลผู้ตอบได้รวดเร็ว แต่ไม่ถูกต้อง

3. บุคคลผู้ตอบได้ถูกต้องและรวดเร็ว

4. บุคคลผู้ตอบได้ไม่ถูกต้องและไม่รวดเร็ว

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก

และในอุคฆฏิตัญญสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้เข้าใจได้ฉับพลันพระองค์ทรงยกบุคคล

4 จำพวกไว้ว่าบุคคล 4 จำพวก ไหนบ้าง คือ

1. อุคฆฏิตัญญ (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน)

2. วิปจิตัญญ (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ)

3. เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้)

4. ปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบทคือพยัญชนะ)

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 4 จำพวกนี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก (มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: อ.จ.ตฤก. (ไทย) 21/132/202) จากการศึกษาวิเคราะห์การใช้บุคคลเป็นสื่อ นั้นทำให้ทราบว่า แต่ละครั้งที่พระองค์ได้ยกบุคคลขึ้นมาเพื่อเป็นสื่อในสอนนั้น พระองค์จะทรงเลือกบุคคลที่มีความเด่นชัดในเรื่องนั้น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระธรรมที่พระองค์กำลังแสดง

4. ประเภทของสิ่งแวดลอม กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ลม ไฟ ที่แสดงถึง สภาพแวดล้อม ที่เกี่ยวกับมนุษย์และประโยชน์ที่ได้รับจากดินเพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ศึกษาธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต ในฐานะสิ่งแวดล้อมที่แสดงถึงความจริงในแบบธรรมชาติ การยกสิ่งแวดล้อมมาเป็นสื่อในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้นเป็นไปใน 2 ลักษณะคือ 1) เป็นไปเพื่อการอุปมาเปรียบเทียบในการเผยแผ่ธรรมที่ทำให้ธรรมที่ยากให้ดูง่ายและบุคคลทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้นซึ่งเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลมากขึ้นเพราะเป็นธรรมที่เข้าใจได้ง่าย และ 2) เป็นไปเพื่อการอนุรักษสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ จากการบัญญัติพระวินัยให้พระภิกษุ ภิกษุณี ให้ประพฤติปฏิบัติตามนั้น ดังจะเห็นในพระวินัยหลายข้อที่พระองค์บัญญัติห้ามไม่ให้สิ่งแวดล้อม แต่กลับแนะนำให้บำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมและแนะนำให้เหล่าพระสาวกดำรงตนให้อยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ ช่วยรักษาบำรุงผืนป่าและสิ่งแวดล้อมให้งดงามไพโรจน์คู่กับชีวิต คู่กับพระศาสนา คู่กับโลก และคู่กับพระธรรมและวินัยประเภทของสื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล การใช้สื่อและอุปกรณ์ในการสื่อสารของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกประเภทของสื่อและอุปกรณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการสื่อสาร ได้แก่ การใช้บุคคลเป็นสื่อ การใช้ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อ การใช้สัตว์เลี้ยงเป็นสื่อ การใช้สัตว์ป่าเป็นสื่อ การสัตว์ในเขาดกเป็นสื่อ การใช้ดิน น้ำ ลม ไฟ และภูเขาเป็นสื่อ การใช้สื่อแต่ละประเภทในการแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระองค์ ก็จะขึ้นอยู่กับบริบทหรือสถานที่นั้น ๆ เช่น ถ้าหากพระองค์ประทับอยู่ในป่าก็จะทรงยกธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ มาเป็นสื่อเพื่อให้ถูกกับบริบทหรือสถานที่นั้น

ๆ ให้บุคคลที่ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้น การใช้สื่อในแต่ละครั้งพระองค์จะแสดงตามโอกาสตามความเกี่ยวเนื่องเพื่อให้เกิดผลแก่ผู้ฟังมากที่สุด

4.2 การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่า การใช้สื่อในการเผยแผ่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้สิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติเป็นการนำเอาธรรมชาติกลับมาสอนคนโดยการสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปเพื่อเป็นการอธิบายธรรมที่ดูเป็นเรื่องยากสำหรับคนทั่วไป ก็สามารถทำให้เข้าใจง่ายขึ้น การยกเอาสัตว์หรือสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติเข้าสอดแทรกในการสื่อธรรมเป็นการทำให้ธรรมนั้นดูไม่น่าเบื่อ คนทุกวัยสามารถฟังธรรมที่พระองค์ทรงแสดงได้ เป็นการปรับธรรมเข้าหาสังคม เข้าหาบุคคล เพื่อเป็นการเผยแผ่เชิงรุกปรับเข้าหาได้ทุกช่วงวัย สื่อในการใช้ในการสื่อธรรมพระองค์จะทรงพิจารณาสภาพแวดล้อมในสถานที่นั้น ๆ ว่า การสื่อธรรมในแต่ละบุคคลนั้นจะสามารถเข้าใจได้มากน้อยเพียงใด โดยอาศัยสิ่งที่อยู่รอบ ๆ สถานที่นั้น ๆ ถ้าอยู่ในป่าพระองค์ก็จะทรงใช้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในป่านั้น ๆ เช่น ต้นไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ รวป่า ดอกไม้หรือพฤษชาติต่าง ๆ ถ้าหากใกล้ภูเขา ลำธาร พระองค์ก็จะทรงยกสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเข้ามาประกอบในการสื่อธรรม เป็นการนำสิ่งที่อยู่รอบตัวที่มีอยู่โดยปกติแล้วนำมาสอนด้วยการสอดแทรกกับหลักธรรมเพื่อให้ผู้ฟังสามารถพิจารณาเห็นตามได้ แสดงให้เห็นว่าธรรมที่พระองค์ได้แสดงนั้นเป็นสิ่งที่สามารถพิจารณาตามได้ สามารถเข้าใจได้ และนำมาประพฤติปฏิบัติได้ กระบวนการเรียนการสอน สื่อจัดว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนการสอนครบบริบูรณ์และยังอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวชี้ถึงประสิทธิภาพของการเรียน การสอนในครั้งนั้น ๆ อีกด้วยเพราะตัวสื่อจะเป็นตัวการสำคัญที่นำเอาความรู้และประสบการณ์เข้า ไปสู่การรับรู้ของผู้เรียน ซึ่งการรับรู้นี้เองที่ครูผู้สอนจะเลือกช่องทางให้ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วความรู้และประสบการณ์ทั้งหมดจะไม่สามารถเกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้ตามประสงค์ของครูผู้สอน ประสาทสัมผัสที่รับรู้ได้แม้มีเพียง 5 ประการ ได้แก่ การรับรู้ทางตา การรับรู้ทางเสียง การรับรู้ทาง สัมผัส การรับรู้ทางรส และการรับรู้ทางกลิ่นแต่ในทางปฏิบัติแล้วจะพบว่ามีการเลือกใช้การรับรู้ไม่เหมาะสมกันมาก อันเนื่องมาจากยึดเอาความสะดวกคุ้นเคยของผู้สอนเช่น การใช้การบรรยายในการ สอนเพื่ออธิบายรูปทรงขององค์พระปฐมเจดีย์ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยกับอินเดียที่ผสมผสานมากับความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นต้น

4.3 วิเคราะห์การใช้สื่อธรรมชาติเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่าผู้เรียนจะรับรู้และเกิดผลของการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างแน่นอน เพราะภาพนิกจากภาพฟังจะถูกแปลความหมายไปตามประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ซึ่งก็ย่อม แตกต่างกันดังนั้นจึงควรจะต้องนำภาพมาใช้ประกอบการบรรยายดังกล่าวด้วยจึงจะสามารถ ชี้ให้เห็นความเหมือนหรือความแตกต่างของสถาปัตยกรรมได้อย่างชัดเจน ประเด็นนี้จึงจะสรุปได้ว่าความสมบูรณ์ของกระบวนการเรียนการสอนจำเป็นต้องให้ความสำคัญในองค์ประกอบของ แต่ละส่วน โดยเฉพาะในส่วนของการสอนนั้น ในแนวคิดด้านเทคโนโลยีการศึกษาจะถือว่าสื่อ

การสอนคือ การทำให้ความเป็นนามธรรมไปสู่ความเป็นรูปธรรมหลักพระพุทธศาสนานั้น เป็นหลักคำสอน ที่สอนเน้นหนักในเรื่องของธรรมชาติทั้งในส่วนของธรรมชาติที่มีอยู่ภายใน และ ธรรมชาติที่มีอยู่นอก โดยเฉพาะเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งดูเหมือน พระพุทธศาสนา นั้นมีบทบาทสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงหลักธรรมชาติ พระพุทธศาสนากับต้นไม้เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็น ศาสนาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางธรรมชาติและป่าไม้ ด้วยเหตุนี้ต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมากและหากพิจารณา

จากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็จะพบว่ามีหลักคำสอนหลายเรื่องที่น่าสนใจ ในเรื่องของการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และ ได้นำหลักธรรมชาตินี้มา เป็นสื่อประยุกต์ใช้ในการสอนทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้ผู้ฟังหรือสาวกได้ เข้าใจในหลักคำสอน ซึ่งโดยมากเราจะพบการนำเอาต้นไม้การอนุรักษ์ทรัพยากร มาสอนบ้างนั้น จะปรากฏอยู่ในรูปของการ อยู่ป่าเป็นวัตรบ้าง นำต้นไม้มาเปรียบเทียบกับหลักธรรมโดยมี วัตถุประสงค์เพื่อที่จะสอนให้ผู้คน เข้าใจในเรื่องที่จะสอนนั้น ซึ่งจากการศึกษามา พบว่า พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักคำสอนที่ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ป่าไม้ ลำธารภูเขา ดังนี้ทัศนะของพระพุทธศาสนาที่มี ต่อธรรมชาติพระพุทธศาสนา ได้มอง ธรรมชาติใน หลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในการ อยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข

5. อภิปรายการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า

5.1 สื่อธรรมชาติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา การใช้สื่อธรรมชาติในการแสดง พระสัจธรรมของพระพุทธองค์นั้นในคัมภีร์พระไตรปิฎกปรากฏสื่อในหลากหลายสิ่ง ที่พระพุทธองค์ทรงหยิบยกมาเป็นเครื่องประกอบขยายพระสัจธรรมที่ทรงแสดงเช่น ช้าง ม้า ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร สัตว์น้อยใหญ่ หรือแม้กระทั่งมนุษย์ การที่พระพุทธองค์ทรงเลือกสื่อในการ แสดงธรรมจะขึ้นอยู่กับสถานที่และโอกาสนั้น ๆ ด้วยความเหมาะสมในการแสดงพระสัจธรรม

5.2 การใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าท่าน พระองค์ทรงใช้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวหรือสิ่งที่ชาวบ้านสามารถ มองเห็นและเข้าใจได้โดยง่าย เนื่องจากพระสัจธรรมที่พระองค์ได้แสดงในแต่ละครั้งนั้นมีความลึกซึ้ง ซึ่งอาจจะทำให้ชาวบ้านหรือบุคคลนั้น ๆ ไม่สามารถเข้าใจถึงความหมายของ หลักธรรมได้ พระองค์จึงทรงหยิบยกเอาสิ่งต่าง ๆ นำมาเปรียบเทียบกับอุปมาอุปไมยเพื่อขยาย หลักธรรมนั้น ๆ ให้ดูง่ายและเข้าใจได้ง่ายมากขึ้น

5.3 วิเคราะห์การใช้สื่อธรรมชาติเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การที่ พระพุทธองค์ทรงยกสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำมาขยายพระสัจธรรมนั้นยังแสดงให้เห็นถึงการให้

ความสำคัญต่อสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งสิ่งที่อยู่ตามชาติหรือแม้แต่บุคคลต่าง ๆ พระองค์ทรงให้ความสำคัญความเท่าเทียมโดยไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ ทำให้เมื่อศึกษาการใช้สื่อธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถมองเห็นถึงความสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงมีต่อเหล่าสรรพสัตว์โดยไม่จำเพาะเจาะจงหรือชนชั้นใดเป็นสำคัญ ทรงให้ความสำคัญต่อทุกสรรพสิ่งต่อเหล่าสัตว์โดยความเท่าเทียม

6. ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำหลักการการใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน เพื่อเป็นการพัฒนาแนวทางการสื่อธรรมให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน
2. ควรนำหลักการปฏิบัติที่เห็นได้ชัดเจนออกมาเผยแผ่สู่สังคม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักการการใช้สื่อธรรมชาติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตให้ได้มากที่สุดกับชุมชน สังคมในปัจจุบันให้เห็นผลได้ชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- พระบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง). (2548). ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.